

HERALDISK TIDSSKRIFT

1960 • BIND 1 • NR 1 • SIDE 10-15

Om Ludvig Holbergs Segl og Våben
Av Hans Krag

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Om Ludvig Holbergs Segl og Våben

Av Hans Krag

Forinnen Ludvig Holberg blev baron i 1749¹⁾ og da blev tildelt et til sin nye rang svarende våben, skal han ha brukt to forskjellige merker i sitt signet. Det ene av hans eldre segl henføres til 1723, det andre til 1731, således i jubelutgaven av Holbergs komedier bd. III, 1883-88, (Georg Brandes: »Ludvig Holberg som Komedieforfatter«) og i nedennevnte avhandling av Kåre Foss.

Seglet fra 1723 er ikke et våbensegl, men et fritt utformet allegorisk segl. Det viser et stormombrust berg, som reiser sig op av et oprørt hav. Det bærer innskriften »Bestandighed«, en devise som kan utledes av bergets eller stenens egenskaper i forhold til luft og vann, til storm og hav. Som en formodentlig mer dekorativ bestanddel uten symbolsk betydning finnes i seglbilledets bakgrunn en by og på havnen utenfor denne et skib og to små båter. Rett over bergets topp, nær seglets centrum, står initialerne L H, som hever over tvil at dette er Ludvig Holbergs personlige segl. (se fig. 1.)

1) I. A. Thiset og P. L. Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, likesom i Albert Fabricius: »Danmarks Riges Adel«, er datoen for Holbergs baronisering 6. mars 1749, hvad utvilsomt er korrekt. I Aschehous Konversationsleks., utgaven 1922, er året opgitt som 1747, en feil som går igjen i nedennevnte norske kilder. (I samme leksikons nyutgave 1947 er feilen eliminert, for så vidt som baroniseringen er omtalt uten datering.)

Seglet fra 1731 inneholder et våben, men ingen initialer. Våbenet består av

1. Holbergs eldre segl, fra jubelutgaven av Holbergs komedier. Samme segl efter tegning av F. Britze finnes i *Personalhistorisk Tidsskrift* 10-2.

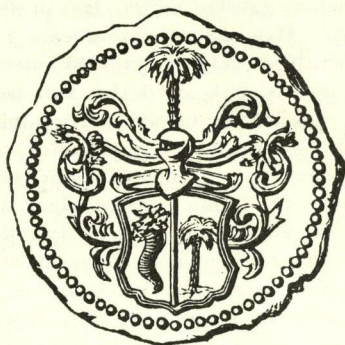
et delt skjold, i 1. felt et overflødig-hetshorn, i 2. felt en opvoksende palme. Overflødig-hetshornet, cornucopia, som i vanlige allegorier fremstilles som omvendt og med sin rigdom veltende ut på marken, avbildes som skjoldmerke gjerne med åpningen op, dette av lett forklarlige grunner, idet skjoldfoten ikke egner sig til å opfange den fra hornet utveltende overflod. Når ikke merket i første, men i annet felt er gjentatt som hjelmmerke, må det sees på bakgrunn av at våbenet tydeligvis ikke er et virkelig kombinert våben, ikke en forening av to opprinnelig selvstendige våben, i hvilket tilfelle hjelmmerket kunde ventes å ha korrespondert med merket

i første felt. Men det er et over et symbolsk motiv komponert våben, og valget av palmen og ikke overflødig-hetshornet til hjelmerke bør derfor utledes, ikke av våbenets historie, men av dets symbolik. (Se fig. 2 A).

Da Holberg blev baron, bad han om å bli tildelt følgende våben: Et firdelt skjold med hjerteskjold. Hjerteskjoldet av gull med et sort berg, hovedskjoldets 1. og 4. felt av sølv med et naturlig farvet »oprevet« grantré, 2. og 3. felt rødt med en lyre hvorover en stjerne av gull. Over skjoldet to hjelmer, hver med syv traller og bærende syv takkede kroner, hjelmerke på den første et grantré, på den annen en lyre hvorover en stjerne, merkene av samme farver som i skjoldet. Skjoldholderne — eller rettere skjoldvoktere — to utadvendte liggende sfinxer av sølv. (Holbergs forslag avbildet i farver i ovennevnte jubelutgave av hans komedier bd. III s. 37, se fig. 2 B).

Nøiaktig dette våben fikk Holberg ikke. I det ham tildelte våben er for det første hjerteskjoldets felt endret fra gull til blått. Berget (hvis farve ikke er angitt i våbenbeskrivelsen i adelsleksikonet) er formodentlig fremdeles sort, men — i overensstemmelse med de heraldiske farveregler — tenkt som naturligfarvet. Granen er ikke lenger »oprevet«, det vil si med roten synlig, men »opvoksende« av jord. Endelig er stjernen over lyren i hjelmerket sløifet. (Fig. 3.)

I adelsleksikonet kalles granen grønn, det vil da si også med grønn stamme; men at dette er riktig, er tvilsomt; i Holbergs forslag har granen — som nevnt — naturligfarvet stamme. Når berget i adelsleksikonet beskrives som et »hult berg«, kan man også tvile på at dette stemmer med det tildelte våben. Hulen i berget finnes ihvertfall ikke i Holbergs forslag og visstnok

2 A. Ifølge jubelutgaven av Holbergs komedier førte Holberg dette våben i sitt segl i 1731.

heller ikke — å dømme efter avbildninger — i våbenet på hans sarkofag i Sorø kirke. Men den kjennes fra en fremstilling av våbenet som Holberg selv senere anvendte.

Et berg, men uten hule, kan kalles Holbergs fedrene våben. Hans far, oberstløytnant Christian Nielsen Holberg, førte et berg i skjoldet. (Se Norsk slektshist. tidsskrift bd. VII.) Skjønt Ludvig Holberg bare var et år gammel da faren døde, har han formodentlig, alt tatt i betraktning, kjent sin fars segl.²⁾

Mest inngående er Holbergs segl og våben behandlet av professor Kåre Foss i hans avhandling »Holberg selv i hans segl og våpen«. I det følgende kommer jeg til resultater, som tildels

2) Efter at denne artikkel var skrevet, er jeg blitt gjort opmerksom på Tage Beckers »Baron Holberg og Lenet Holberg«, 1959, hvori det mot s. 33 er gjengitt et fotografi av Holbergs segl som baron. Berget i hjerteskjoldet er her uten hule, og stjernen er bevarer også over lyren i hjelmerket. Ifølge Becker (s. 85, 86) finnes i lensarkivet en kladd til Holbergs friherrelige våben, hvor berget derimot er hult.

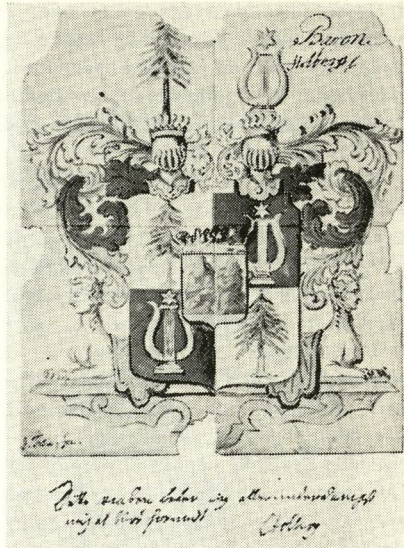

avviket ganske meget fra professor Foss'. Men da dennes arbeide i sitt vesentligste ikke er heraldisk, men litteraturhistorisk, og derfor kun benytter det heraldiske som støttepunkter, kan jeg vanskelig forme min rede-gjørelse som en polemikk mot profes-sor Foss. Dennes synspunkter lates altså uomtalte, men i det følgende vil det bli tatt hensyn til dem, slik at av-vikende opfatninger lett kan veies mot hinannen. Interesserte henvises til Kåre Foss' avhandling i »Festskrift til Francis Bull på 50 årsdagen«, Oslo 1937.

Når Holbergs eldste segl dateres til 1723, betyr dette ikke annet enn at det eldste bevarte lakkavtrykk er fra nevnte år. Men av dette kan selvfølgelig ikke slutes at signetet først er for-arbeidet og tatt i bruk i 1723.

Holberg var født i 1684, blev myn-dig under kurator i 1702, samme år som han blev student, drog på sin første utenlandsreise i 1704, sin annen i 1706, vendte tilbake til København i 1708, blev fullmyndig i 1709 og debu-terte som forfatter i 1711. I en tid da brev blev forseget, ikke igjenklebet, og da seglet ved mangen anledning tjente til å bekrefte (eller erstatte) un-derskriften, må Ludvig Holberg ha hatt sitt private signet lenge før hans første kjente segl fra 1723.

Seglet fra 1723 kan gjerne stamme fra Holbergs studenterår. Komposisjo-nen behøver ikke å være hans egen. Seglet kan være kjøpt ferdig av Hol-berg og av ham funnet passende, fordi det inneholdt en allusjon til hans navn, og fordi hans far førte et berg i sitt skjold. Enhver diskusjon om byen i billedets bakgrunn skal forestille Bergen eller ikke, savner det nødven-dige grunnlag. Først bør en kunstfor-standig, en seglkyndig eller gravør på

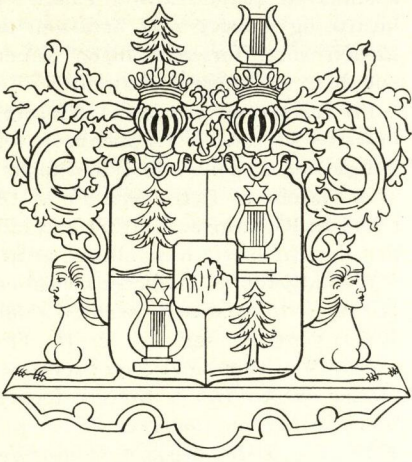

2 B. Holbergs våben som han ønsket det skulde se ut, iflg. hans egenhendige tilskrift: »Dette vaaben beder jeg allerunderdanigst mig at blive forundt. L. Holberg«. Original i Lensarkivet, her efter Jubelutgaven av komediene 1883—88, bind 3.

grunnlag av det originale segl utttale sig om initialerne LH sikkert hører med i den opprinnelige komposisjon eller synes å være tilføiet senere.

Men enten Holberg selv har gitt utkast til seglet eller han har tatt det som det forelå ferdig fra en kunstners hånd og ved dette valg gjort det til sitt eget, så har det ikke et så originalt preg, at bildet bør presses for en dyper mening enn en alminnelig moraliserende i tidens ånd. Et svensk eksempel vil vise dette, et segl tilhørende en H. Cronhielm (ca. 1700). Det bærer devisen »Immobile à tout« og inneholder et berg, som reiser sig op av et bølgende hav. (Fig. 4.) »Bestandighed« er en egenskap som vises i adferd, »immobilité« i holdning, men det er egenskaper som under givne omstendigheter faller sammen — like-

3. Holbergs friherrelige våben av 1749.
Berget er ikke hult.

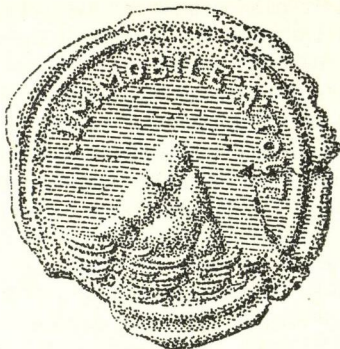
som de to seglbilleder ikke avviker meget fra hinannen.

Våbenet i seglet fra 1731 (som vi nedenfor skal vise feilaktig er blitt til-lagt Holberg), er også preget av sin tid. Dets symbolik er lett å tyde: overflodens horn og nøisomhetens palme side om side. Da det gjalt å bestemme det som er vinden i Holbergs eldste segl, kunde jeg henvise til magistrats-president i Trondhjem Hans Collins omtrent samtidig segl, som viste en palme utsatt for vindens press og som bar mottoet: *crescit sub pondere palma*. (Se Norsk sleksthist. tidsskrift bd. VII, s. 175.) Dette, som muligens er et klassisk citat, betyr så meget som: under vekt, betrykk, motgang vokser palmen, og det vil igjen si at den vokser i ørkenaktige omgivelser og utsatt for tropiske stormer takket være sin hårdførhet og nøisomhet. Ikke palmetreet har vært brukt som et symbol på ære — eller rettere på seier: men det er palmens grener, som er seierssymbolet, og om man vil, kan man forklare dette

ved at palmen selv ved sin vekst og ved å utfolde sine grener, gir det synlige bevis på at den har seiret.

Efter et arbeide med norske våben-segl fra det aktuelle tidsrum var jeg kommet til det resultat, at seglet med overflødigthornet og palmen nokså bestemt kunde sies *ikke* å være Holbergs originale komposisjon. En samtidig av Holberg, *Marcus Haggæus Frawen*, førte nøiaktig samme våben, såvidt kunde dømmes i samme utførelse, i sitt segl (1720). (Hans våben tegnet efter seglet, se fig. 5.) Frawen hadde i tidligere år fulgt general Løwenørn til »adskillige steder«, sist til St. Petersburg, og var blitt veier og måler i Trondhjem i 1715, men avstod embedet i 1720. Efter sin avskjed forlot han Trondhjem, hvis klima ikke bekom ham, og reiste tilbake til Danmark.

Nu syntes det å foreligge flere muligheter. Den ene var at en gravør kunde ha fremstillet et av ham selv eller en annen komponert segl i flere eksemplarer. Det kunde være skjedd ut fra den betraktning, at overflodens horn og nøisomhetens palme var merker som hele den lærde republikk, men i særdeleshet brødløse studenter eller kandidater kunde fylke sig under og bære som kjenningstegn, — åndens overflod og jordisk gods i knapp til-delning sett side om side, og så dette siste som det mest iøynefallende kjen-nemerke båret på hjelmen. Men mot denne mulighet talte at ihvertfall Frawens segl var et vel utført og følgerig forholdsvis kostbart arbeide, som ingen gravør vilde legge sig op et lager av og hvis anskaffelse må ha ligget over den brødløse students økonomiske evne. En annen mulighet var at Frawens signet på en eller annen måte var kommet Holberg i hende og av denne tatt i bruk som hans eget. En

4. H. Cronhielms segl ca. 1700. Forfatterens tegning efter seglavgstøpning.

trede mulighet var det at Holbergs segl av 1731 var utført med et lånt signet, altså at han hadde lånt det, la oss si av Frawen, engang han ikke hadde sitt eget for hånden.

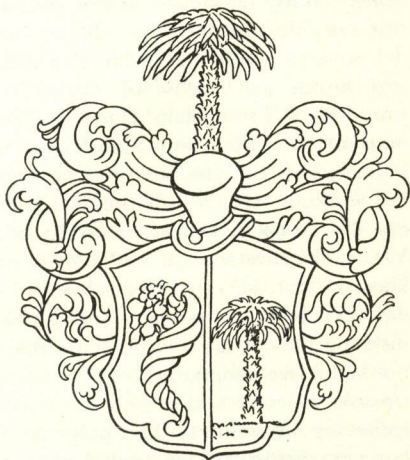
Et forhold som vanskeliggjorde spørsmålet, var at det syntes å eksistere en sammenheng mellom seglet av 1731 og Ludvig Holbergs våben som baron, for så vidt som det var lett å bygge en bro mellom symbolene i dem begge.

Poul Bredo Grandjean har skrevet en kort avhandling om Holbergs eldste segl. (Personalhistorisk Tidsskrift 10. rekke, 2. bd.) Grandjeans karakteristikk av seglet som av en art, særlig »yndet indenfor Borgerstanden«, kan neppe forsvares for den tid det her gjelder, men hvad som skal fremheves, er at Grandjean lar seglet med palme og overflødigthorn uomtalt, mens han på den annen side godtgjør at Holberg benyttet det eldre segl så sent som i 1740. Grandjean gir dertil en opplysning, som i den sammenheng, hvori den står, er uten betydning, men som her får desto større interesse. Holbergs eldre segl finnes under et testamente, opprettet i 1731 av daværende

kammerråd Johan Eschild Falsen og hustru, og sammen med ham som testamentvidne forseglr ingen annen enn Marcus Haggæus Frawen!

En forespørsel i sakens anledning besvarte Rigsarkivet i København villigst den 3. januar 1957 som følger: »I besvarelse af Deres skrivelse af 18. f. m. kan Rigsarkivet fuldt ud bekræfte den deri fremsatte formodning, at det i jubeludgaven af Holbergs komedier, bd. III, s. 16, med underskriften »Sigil 1731« gengivne segl er M. H. Frawens.« Som svar på et annet spørsmål uttaler Rigsarkivet i brevetts fortsettelse: »Under testamentet af 30. juli 1731 . . . findes begge de i jubeludgaven gengivne selg, men så tydeligt anbragt henholdsvis under Holbergs og Frawens underskrifter, at placeringen ikke kan siges at give nogen som helst anledning til forveksling.«

Hvad som har gitt anledning til forvekslingen, slik at et segl av Frawens nettop fra år 1731 er blitt tillagt Holberg, nytter det ikke å spekulere over.

5. Marcus Haggæus Frawen, våben efter segl fra 1720. (Norske Kancelliinlegg 1720, 2/10, Riksarkivet, Oslo.)

Men en besynderlig tilfældighed er det, at feiltagelsen får sin betydning derved at den hjælper oss til en forklaring av symbolerne i Holbergs våben som baron. Det synes meget nærliggende å tro, at nettop Frawens våben bevisst eller ubevisst har tjent Holberg som forbillede eller som det mønster, som lå til grunn for hans egen komposisjon.

Hjerteskjoldet i Holbergs friherrelige våben var altså hans fedrene våben. Det er våbenets øvrige innhold, som krever sin forklaring. Hvad granen angår, kan vi i den se den metamorfoserte palme. At de to slags trær kan sammenstilles og at avstanden mellom dem kan være kortere i en kunstners fantasi enn den geografiske, dokumenterer en senere dikter, Heinrich Heine (Lyrisches Intermezzo 33).

*Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden auf kahler Höh.
Ihn schläfert; mit weisser Decke
Umhüllen ihn Eis und Schnee.
Er träumt von einer Palme,
Die fern im Morgenland
Einsam und schweigend trauert
Auf brennender Felsenwand.*

Ved å velge det nøisomme tre, som vokser i den norske klippeørken, istedenfor det, som vokser i den libyske sandørken, har Holberg erindret sin norske fødsel og sin opvekst i trange kår. At han derutover ved sitt valg har villet hevde sin norskhet på osten-

tativ måte, finnes det intet som helst grunnlag for å påstå.

Mens granen kan sies å være den til hjemlig jord omplantede palme, kan det helt tilsvarende ikke gjøres gjeldende om lyren i forhold til overflødigtheshornet. Overflødigtheshornets mangetydige rigdom, som den som bærer symbolet både har del i og øser ut av, har i lyren fått sin nærmere bestemmelse. Det er fra lyrens strenger dikteren lar rigdommen strømme, og hans inspirationskilde — eller hans høie mål — er symbolisert ved stjernen. I høiere grad enn tilfelle var med palmen og granen, er det annet symbols almindeligere karakter her forvandlet til noget personlig.

Å dømme efter alt som hittil foreligger, har Holberg i yngre år bare vært mildt interessert i hvad for merker han førte — som når han i sitt segl bruker en almindelig allegorisk fremstilling som i tidens stil henspiller på hans navn, og med en avledet moraliserende devise. Det er først da Holberg i sin alderdom former sitt friherrelige våben, at man kan si at han løfter gjenstanden op i en mer personlig sfære. Og her kommer da til som et helt nyt innslag dette våbens skjoldholdere, de to sfinxer, symboler som visstnok kun denne ene gang forekommer i dansk heraldik. De spørsmål sfinxene reiser, skal vi dog ikke innlate oss på, men la det være den hemmelighet Holberg har tatt med sig i graven.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.